

NEMZETI
RÉGÉSZETI
INTÉZET

MAGYAR RÉGÉSZ
SZÖVETSÉG

III. ORSZÁGOS KÖZÖSSÉGI RÉGÉSZETI KONFERENCIA

2024. október 11-12.

MNMKK
Magyar Nemzeti Múzeum
Központi Könyvtár

MAGYAR NEMZETI MÚZEUM KÖZVÜJTELEMI KÖZPONT

MAGYAR
NEMZETI
MÚZEUM

Az MNMKK Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Régészeti Intézete és a Közösségi Régészeti Egyesület immáron harmadjára rendezi meg az *Országos Közösségi Régészeti Konferenciát*, melynek társszervezői a Magyar Régész Szövetség és a Művészettörténeti Társulat.

A közösségi régészet a szakmán kívüli impulzusok hatására kapott lendületet, és a civilekkel való sikeres együttműködés révén bontakozott ki országszerte. A különböző programok, módszerek, tapasztalatok folyamatos fejlődési ív mentén változnak egyre fokozódó érdeklődés és aktivitás mellett. A konferenciasorozat célja, hogy az érintett kutatókat és civileket egy átfogó, országos érdekeltségű fórumon hozza össze, lehetőséget biztosítva a bemutatkozásra, kapcsolattartásra, viták generálására, valamint a közös törekvések elősegítésére. Az idei esemény színes keresztmetszetet igyekszik nyújtani minden szakmai és civil érintett, valamint érdeklődő számára a pillanatnyi helyzetről, a sok helyen már stabilan működő közösségi régészeti programok felépítéséről, módszereiről és legfrissebb eredményeiről.

Szakmai szervezők: Füredi Ágnes, Rácz Tibor Ákos, Bakos Gábor

A konferencia szervezői: Fábíán Szilvia, Czífra Szabolcs, Pálinkás Adrienn, Kerekes Dalma

A kiadvány szerkesztői: Füredi Ágnes, Rácz Tibor Ákos, Bakos Gábor

Olvasószerkesztő: Campos Mária

Tördelő: Kun Dávid

© Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ, a szerkesztők, a szerzők és a fényképek jogtulajdonosai, 2024

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás, elektronikus közzététel, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás csak a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásával megengedett.

Felelős kiadó: Demeter Szilárd Csaba elnök

www.mnm.hu

www.nri.mnm.hu

www.facebook.com/nemzetiregeszetiintezet

www.tiktok.com/@nemzetiregeszetiintezet

www.instagram.com/nemzetiregeszetiintezet

ISBN 978 963 649 042 3 (PDF)

Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ – Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest, 2024

TARTALOM

Program.....	4
Absztraktok	6
Közösségi régészeti programok, múzeumi önkéntesség országsszerte.....	6
Módszertan, elmélet, fejlesztés	11
Régészeti topográfia és kutatási projektek	18
Esettanulmányok: Különleges leletek és helyszínek	25
Esettanulmányok: A római kori épített örökség kutatása és a szarmata Barbarikum.....	30
Esettanulmányok: Várkutatás, templomok feltárása és konfliktusrégészet.....	35

2024. OKTÓBER 11., PÉNTEK

08:30–09:00 Érkezés és regisztráció
09:00–09:30 Köszöntő, megnyitó

KÖZÖSSÉGI RÉGÉSZETI PROGRAMOK, MÚZEUMI ÖNKÉNTESSEG ORSZÁGSZERTÉ

09:30–09:45 Szücsi Frigyes – Kiss Alexandra – Bereková Veronika: **Közösségi régészeti program Fejér vármegyében**
09:45–10:00 S. Perémi Ágota: **Közösségi régészeti kutatás Veszprém vármegyében**
10:00–10:15 Eke István – Havasi Bólint – Simmer Livia: **Közösségi régészet, közösségi múzeum**
10:15–10:30 Győri-Pórszász Anna: **Önkéntesek a múzeumban – lehetőségek, nehézségek**
10:30–10:45 Dobos János – Gál Viktor: **Civil és szakmai összefogás Szádvár megmentéséért**

10:45–10:55 Kérdések, vita
10:55–11:15 Kávészünet

MÓDSZERTAN, ELMÉLET, FEJLESZÉS

11:15–11:30 Rácz Tibor Ákos: **Közösségi régészeti gyakorlat, fémkeresős kihívások és jogszabályi környezet a Skandináv államokban**
11:30–11:45 Anders Alexandra – Wollák Katalin: **Közösségi régészet a felsőoktatásban – Az ELTE BTK Régészettudományi Intézet gyakorlata**
11:45–12:00 Mrenka Attila: **Merre tovább közösségi régészet? Eredmények, kérdések és alternatívák**
12:00–12:15 Fábíán Szilvia – Czifra Szabolcs – Pálkás Adrienn: **Közösség és régészeti örökség a 21. században**

12:15–12:25 Kérdések, vita
12:25–13:15 Ebédészünet

13:15–13:30 Kertész Gabriella Nikoletta: **Közösségépítés a digitális térben – A közösségi média szerepe és haszna a tudománykommunikációban**
13:30–13:45 Mrenka Attila: **Merre tovább közösségi régészet? Eredmények, kérdések és alternatívák**
13:45–14:00 Szabó Vivien: **A leletfeldolgozás módszertana**

14:00–14:10 Kérdések, vita
14:10–14:30 Kávészünet

RÉGÉSZETI TOPOGRÁFIA ÉS KUTATÁSI PROJEKTEK

14:30–14:45 Reményi László – Bakos Gábor: **A közösségi régészet szerepe országos és regionális topográfiai kutatásokban**
14:45–15:00 Bereková Veronika – Simonyi Márk: **Nemzeti Régészeti Topográfiai kutatások Fejér vármegyében**
15:00–15:15 Guba Szilvia – Tankó Károly – Nicklas Larsson – Sz. Anderko Anna: **„Dolánytól az Aranygombig” – Egyéb épülő régészeti topográfia projektek és közösségi régészeti eredmények eredményei és tapasztalatai a Szécsényi járás területén, Nógrád vármegyében**
15:15–15:30 Papp Attila – Kaszás Zsolt: **Templomok nyomában – Közösségi régészeti módszerek alkalmazása a Balaton környéki templomhálózat kutatásában**

15:30–15:45 Kérdések, vita

15:45–16:00 K. Németh András: **Halásztanyák, szőlőhegyek, kálváriák – Műszeres leletfelderítéssel azonosított új közép- és kora újkori lelőhelytípusok Tolna vármegyében**
16:00–16:15 Fekete Fruzsina – Balassa Dániel: **Falukutatás Szigligeten régészeti módszerekkel**
16:15–16:30 Győri Tibor: **Szentmihály – Egy eltűnt település kutatása a Csepel-szigeten**

16:30–16:40 Kérdések, vita
16:40–17:00 Zárszó

2024. OKTÓBER 12., SZOMBAT

08:30–09:00 Érkezés és regisztráció

ESETANULMÁNYOK: KÜLÖNLEGES LELETEK ÉS HELYSZÍNEK

- 09:00–09:15 Pánya István – Rácz Bernát: **Bács-Kiskun vármegye középkori egyházi korpusza**
 09:15–09:30 Soós Bence – Tarbay János Gábor – Péterváry Tamás: **Kutatások a magányos hegyen 2024-ben**
 09:30–09:45 F. Kovács Péter: **A vaskor kutatásának legújabb eredményei a Közép-Tisza-vidéken**
 09:45–10:00 Jászberényi Mónika – Nagy Balázs: **Előzetes eredmények egy többkorszakos Pest vármegyei lelőhelyről**
 10:00–10:15 Kovács Zoltán: **Nagykovácsi – A történet a név mögött**
 10:15–10:25 Kérdések, vita
 10:25–10:45 Kávészünet

ESETANULMÁNYOK: A RÓMAI KORI ÉPÍTETT ÖRÖKSÉG KUTATÁSA ÉS A SZARMATA BARBARIKUM

- 10:45–11:00 Boruzs Katalin: **Régészeti kutatások a visegrádi Sibrik-dombon 2024-ben**
 11:00–11:15 Győrffy-Villám Zsombor – Péterváry Tamás: **Késő római sírrejtőmenny feltárása Nagyvázszyon határában**
 11:15–11:30 Kiss Alexandra: **Eke elől mentve – A bodajki villagazdaság temetőjének kutatása önkéntesekkel**
 11:30–11:45 Antoni Dániel: **Pénzhamisítás nyomai a szarmata Barbarikumból egy újonnan felfedezett lelőhely példáján**
 11:45–12:00 Steuer István: **Éremkészítés barbár tájakon**
 12:00–12:10 Kérdések, vita
 12:10–13:15 Ebédészünet

ESETANULMÁNYOK: VÁRKUTATÁS, TEPLOMOK FELTÁRÁSA ÉS KONFLIKTUSRÉGÉSZET

- 13:15–13:30 Jámbor Keve – Viski Gábor: **Dömös-Árpádvár közösségi régészeti kutatása**
 13:30–13:45 Ringer István: **Gondolatok a közösségi fémkeresőzés hasznáról a sátorlajújhelyi vár példáján**
 13:45–14:00 Fekete László – Kóka István: **Csővár ostromának közösségi régészeti kutatása**
 14:00–14:10 Kérdések, vita
 14:10–14:30 Kávészünet
 14:30–14:45 Kovács István: **Újabb régészeti adatok Visegrád 16–17. századi ostromtörténetéhez**
 14:45–15:00 Polgár Balázs: **Hadtörténeti örökség és közösségi régészet**
 15:00–15:15 Pátkai Ádám Sándor – Győrffy-Villám Zsombor – Kandikó Csanád: **A közösségi régészet és a Kinizsi-kutatás**
 15:15–15:30 Rákóczi Gergely – Valasek Enikő: **A Nagy-Eged-hegyi remetekápolna közösségi feltárása**
 15:30–15:40 Kérdések, vita
 15:40–16:30 Záró gondolatok és nyílt beszélgetés

SZÜCSI FRIGYES – KISS ALEXANDRA – BEREKOVÁ VERONIKA

(Szent István Király Múzeum)

Közösségi régészeti program Fejér vármegyében

A Szent István Király Múzeum protokoll által szabályozott közösségi régészeti programja 2020 márciusában indult a régészeti osztálynak segédkező önkéntesek és múzeumbarát fémkeresősök szervezett keretek között történő integrálása, illetve a velük való kapcsolatunk és tevékenységük érthető és átlátható szabályozása céljából, különös tekintettel arra, hogy a közösségi régészet jogilag a mai napig szabályozatlan. Mintaként a Közösségi Régészeti Egyesület Pest vármegyei tevékenysége szolgált, de protokollunkat a Fejér vármegyei sajátosságoknak, tapasztalatoknak és elképzeléseknek megfelelően állítottuk össze. Statisztikáink, tapasztalataink, eredményeink alapján tekintjük át a közösségi régészeti program működését az elmúlt négy esztendőben, kitérve a közösségi régészeti programban végzett sokrétű tevékenységeinkre, tagságunk összetételére, aktivitására és a fémkeresősökkel kötött együttműködési megállapodásainkra. Az előadásban ismertetjük a közösségi régészet területén más szervezetekkel való együttműködéseinket is. A közösségi régészeti programunk kiállta az idők próbáját, protokollunkat mindössze két alkalommal kellett kisebb mértékben aktualizálnunk, regisztrált résztvevőink száma pedig 120–130 fő között állandósult.

S. PERÉMI ÁGOTA

(Laczkó Dezső Múzeum)

Közösségi régészeti kutatás Veszprém vármegyében

A Veszprém vármegyei önkéntesek által végzett régészeti kutatások már évek óta folyamatosan zajlanak a vármegyei múzeum égisze alatt, szervezett módon. Kezdetben, mint más vármegyékben is, néhány fővel indult a kutatás, de a „kítartók” mellett a résztvevők száma évről évre gyarapodik. Lassan, de biztosan olyan közösség jött létre és formálódott, amelyre régész vezette legális fémkeresőzés vagy más terepi munka során is számítani lehet. A vármegye több helyszínén végzett közös munka tapasztalatai alapján úgy vélem, hogy enélkül számos, többek közt népvándorlás kori, 10–11. századi, megtalálásuk óta már nyilvántartott lelőhellyel lennének szegényebbek. A már több éve tartó közös terepi munkában a vármegye önkéntesei mellett az MNM munkatársa, Fekete Fruzsina régész is részt vesz, hozzájárulva a két intézmény közötti együttműködéshez. E közös munka egyik szép eredménye, amelyről az előadás során beszámolok, a Káptalantóti határában talált római és különösen avar kori lelőhely anyagát mutatja be. Az itt előkerült szép számú fémlélet alapján arra következtethetünk, hogy a területen a római és az avar korban is egy hosszú életű település állt fenn, ahol jelentős kézművesközpont működött. Erre utalnak a felszínen gyűjtött avar kori préselőtövek, a műhelyek tevékenységéhez tartozó fémmaradványok. Ezek mennyisége és minősége alapján a lelőhely további, immár mélységi kutatását érdemes tervbe venni, melynek során bizonyosan újabb ismeretekkel gyarapodhatunk az avar kori ötvösséggel kapcsolatban.

EKE ISTVÁN – HAVASI BÁLINT – SIMMER LÍVIA

(Zalaegerszegi Múzeumok Igazgatósága)

Közösségi régészet, közösségi múzeum

A Zalaegerszegi Múzeumok Igazgatósága – Göcseji Múzeum közösségi múzeumként definiálja önmagát. A Cselekvő Közösségek módszertanára alapozva intézményünk már a projektek tervezési szakaszától bevonja az érintett közösséget a megvalósítás folyamatába, így a közösség tagjainak véleménye közvetlenül befolyásolja a döntéshozatalt. 2016-ban indult közösségi régészeti csoportunk a közösség három leggyakoribb megközelítésének viszonyrendszerében (helyi és lokális közösség, érdeklődés szerinti és választott közösség, szellemi-lelki közösség) összetett képet mutat. Múltfeltáró közösségünk formalizált, de folyamatosan alakuló szabályrendszerével és évente ismétlődő ünnepélyes rítusával a normalakulás és működés határán keresi a belső (csapaton belüli) és külső (közösség és múzeum) megújulás útját. Közösségi régészeti kutatásainkat (pálos monostorok közösségi múltfeltárása, római villák és középkori templomok kutatása stb.) projektalapon szervezzük, teret adva annak, hogy a hagyományos múzeumi funkciók (gyűjtés, megőrzés, kutatás, közvetítés, kiállítás) mindegyikébe bevonjuk közösségünket. A nagyobb projektek mellett önkénteseinknek lehetőséget biztosítunk egyéni kutatásokra is, legyen az terepi kutatás vagy egy-egy tárgycsoport megismerése. Célunk egy olyan jövőkép megvalósítása, ahol a múzeum a közösséggel együttműködve a közösségért dolgozik, a tárgyak helyett az embert szolgálja, és aktív szerepet vállal a helyi közösség életének, identitásának alakításában.

GYÖRI-PÓRSZÁSZ ANNA

(Kuny Domokos Múzeum)

Önkéntesek a múzeumban – lehetőségek és nehézségek

Az önkéntesség mint fogalom már nagyon elterjedt szó a régészet világában. Ettől függetlenül rendkívül nehéz megtalálni azt a közösséget, amelynek tagjai segítik a múzeumi intézményeket különböző módokon. A legelterjedtebb önkéntességi forma a fémdetektoros lelőhelyfelderítés, amely már-már összemosódik az önkéntesség fogalmával. Számos esetben ásatásokon és lelőhelyek védelmében is segítenek az önkéntesek, azonban keveset beszélünk a terepi munkafolyamatokat követő fázisokról. A bizalmi kérdés számtalan alkalommal szóba kerül az önkéntesek kapcsán, nincs ez másképp a feldolgozáshoz tartozó feladatok esetében sem, sőt. Az elmúlt években a terepi munkák megnövekedésével nagy mennyiségű leletanyag került az intézményekbe, amelynek elsődleges leletfeldolgozása rengeteg időt és energiát vesz igénybe. A munkafolyamatok egyes szakaszaiban több intézményben is részt vesznek önkéntesek, azonban több helyen nincs erre lehetőség, vagy nem indult még el a folyamat. A régi ásatások gondozása/újraértelmezése/rendszerzése technikai háttér nélkül egy másik csoportba osztható, amely szintén önkéntesekkel közösen végezhető munkafolyamat. Előadásomban a múzeum épületén belül végezhető feladatok egy részét szeretném bemutatni.

DOBOS JÁNOS – GÁL VIKTOR

(Szádvárért Baráti Kör – Herman Ottó Múzeum)

Civil és szakmai összefogás Szádvár megmentéséért

A Szádvárért Baráti Kör 2006-ban alakult egy internetes fórumon, lelkes várbarátok összefogásával abból a célból, hogy az egyik pusztuló hazai középkori várunk megmentésén dolgozzon. Az egyesület célja kettős: egyrészt Szádvár megmentése, az ott található régészeti-műemléki értékek megtartása, feltárása, konzerválása; másrészt a vár környezetében élők megmozdítása, a helyszín és környékének népszerűsítése. Az egyesület évente három rendezvényen várja az önkénteseket, melyek közül a nyaranta szervezett egyhetes ásatási program a legnépszerűbb. A feltárások a Miskolci Herman Ottó Múzeum régészeteinek felügyelete mellett, alkalmanként mintegy 30–40 fő részvételével, 4–5 kutatóárokban folynak. A múzeum szakmai vezetésével 2010 és 2024 között 57 kutatóárokban, illetve szelvényben mintegy 750 négyzetméteren folyt régészeti feltárás. Az egyesület által koordinált állagmegóvási munkákat megelőző, majd a rom egyéb területeit is vizsgáló, szondázó jellegű ásatások során részben megismerhetővé vált a vár még mindig nem teljes építéstörténete. Az önkéntesek munkája nyomán jelentős mennyiségű, elsősorban 16–17. századi leletanyag kerülhetett be a múzeum gyűjteményébe. A várbeli élet számos aspektusát reprezentáló tárgyak is napvilágra kerültek. A Nemzeti Várprogram keretében szintén az egyesület önkénteseinek segítségével újabb 720 négyzetméter felület kutatására nyílt lehetőség 2018-ban. Az elsősorban a várhegy északi oldalában megbújó Alsóvár területére koncentrált ásatások eddig még nem ismert és nem is sejtett építészeti és hadászati jellegű információval bővítették a várról megszerzett ismereteinket.

RÁCZ TIBOR ÁKOS*(Ferenczy Múzeumi Centrum, Közösségi Régészeti Egyesület)***Közösségi régészeti gyakorlat, fémkeresős kihívások és jogszabályi környezet a skandináv államokban**

A civil tudomány és ennek keretein belül a fémkeresőzés nemcsak a hazai régészberkekben, hanem Európában másutt is élénk szakmai diskurzus tárgya. Az elmúlt években több próbálkozás is történt, hogy a témában érintett régész kollégák intenzívebben, rendszerszerűen kommunikáljanak, egymás problémáit, eljárásrendjét megismerjék, és határon átnyúló kutatási projektekkel támogassák a jó gyakorlat meghonosítását. Jelen előadás a skandináv országok közösségi régészeti modelljeit, fémkeresős kihívásait és jogszabályi környezetét tekinti át. A dán „liberális” modell alapvető jellemzőit, még ha csak felületesen is, de sok magyar kolléga ismeri, illetve hallott már a svédországi szigorításokról. Kevesebbet lehet hallani ugyanakkor a finnországi vagy norvégiai fémkeresős csoportokról és szakmai törekvéseikről. Az előadásban érintett négy ország szakmai közössége és jogalkotó döntéshozói egymástól eltérő ütemben és egymástól eltérő módon reagáltak le a régészeti örökséget közvetlenül befolyásoló hobbi fémkeresőzés jelenségét és a különböző eljárásrendek hiányosságai, illetve pozitívumai ma már jól kitapinthatóak. Ezek a tanulságok a magyar régésztszadalom számára kulcsfontosságúak lehetnek, amikor küszöbön áll az örökségvédelmi jogszabály újabb módosítása.

ANDERS ALEXANDRA – WOLLÁK KATALIN

(ELTE BTK Régészettudományi Intézet)

Közösségi régészet a felsőoktatásban – Az ELTE BTK Régészettudományi Intézet gyakorlata

Az ELTE BTK Régészettudományi Intézetének MA-képzésben részt vevő hallgatói két szinten is ismereteket szerezhetnek a közösségi régészetről. Egyrészt a minden hallgató számára kötelező régészeti örökségvédelem kurzus keretében egy órát szentelünk a témának. Másrészt új MA-specializációt indítottunk 2018-ban Régészeti örökség néven. A képzés során a hallgatók megismerkednek a régészeti örökség kezelését, védelmét, tulajdonlását, bemutatását és interpretációját érintő legfontosabb kérdésekkel. A négy félévből egy – a magyarországi régészeti oktatás történetében elsőként – a közösségi régészet kérdéskörével foglalkozik. Az előadásban bemutatjuk, milyen módon épül be a közösségi régészet az általános kurzusba, milyen főbb témákat tudunk érinteni. Beszámolunk arról, hogy milyen előzmények vezettek a specializáció indításához, hogyan épül fel a félév struktúrája. Az elhangzó előadásokból – melyeket nagy számban tartanak meghívott előadóink – a résztvevők megismerkednek a közösségi régészet hazai és nemzetközi elméleti hátterével, a jó gyakorlatokkal, különböző modellekkel és a lehetséges tanulságokkal. A kapcsolódó szemináriumokon a hallgatók saját tapasztalataikra építve vesznek részt különböző feladatokban.

MRENKA ATTILA

(Soproni Múzeum)

Merre tovább közösségi régészet? Eredmények, kérdések és alternatívák

A közösségi régészet számos új, szenzációs eredményt produkált az elmúlt évtizedben. Mindazonáltal éppen a legutóbbi hazai konferencián elhangzottak alapján az is világossá vált, hogy az addigi, ha úgy tetszik organikus fejlődés elérte csúcspontját, és a közösségi régészet immáron szétfeszíti a rendelkezésére álló kereteket. Előadásomban a Soproni Múzeum példája kapcsán járom körül azokat a témákat, amelyek egy vidéki területi múzeumot leginkább érintenek. Mivel járul hozzá a közösségi régészet az általános régészeti képhez? A kutatás egyik módszere ez, vagy lelkes hobbisták hétvégi elfoglaltsága? Milyen kihatása van a teljes múzeumi szférára a közösségi régészetnek? Lehet-e a közösségi régészetnek jövője anélkül, hogy a módszer beépülne az egyetemi képzésbe? Kell-e egyetemi szinten oktatni a fémkereső műszer használatát?

FÁBIÁN SZILVIA – CZIFRA SZABOLCS – PÁLINKÁS ADRIENN*(MNMKK Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Régészeti Intézet)***Közösség és régészeti örökség a 21. században**

Előadásunk a közösségi régészet, a kulturális turizmus és a helyi közösségek metszéspontját vizsgálja, bemutatva ezeknek az elemeknek a kölcsönhatását az örökségvédelem és a közösségfejlesztés területén. A közösségi régészet, amely magában foglalja a nem szakemberek aktív részvételét a régészeti kutatásban és örökségkezelésben, fontos hídszerepet tölt be az akadémiai kutatás és az adott közösségek között. Elsődleges találkozási helyszínünk a régészeti lelőhely, amelynek integrálása a kulturális turizmusba megsokszorozza a régészeti lelőhely értékének társadalmi elismerését és megbecsülését azáltal, hogy oktatási és gazdasági erőforrásokká alakítja. A helyi közösségek bevonása a régészetbe nemcsak mélyebb kapcsolatot eredményez kulturális örökségünkkel, hanem képessé teszi őket arra, hogy központi szerepet játsszanak a turisztikai kezdeményezésekben. Az Európa Tanács kulturális útvonal családjába tartozó Vaskori Duna Út példáján keresztül bemutatjuk, hogy a lakosság bevonása örökségünk értelmezésébe, megőrzésébe és bemutatásába hozzájárulhat ahhoz, hogy a turizmusfejlesztés fenntartható és a helyi közösségek számára előnyös legyen. Ez a megközelítés nemcsak a turisztikai élményt gazdagítja autentikus, közösségvezérelt narratívákon keresztül, hanem a kulturális identitás felerősítése révén hozzájárul a sérülékeny régészeti emlékek megóvásához, és támogatja a helyi gazdaságokat.

KERTÉSZ GABRIELLA NIKOLETTA

(MNMKK Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Régészeti Intézet)

Közösségépítés a digitális térben – A közösségi média szerepe és haszna a tudománykommunikációban

Az online tér egyre nagyobb szerepet kap a társadalom mindennapjaiban, így a tudománykommunikáció és a közösségépítés szempontjából is kulcsfontosságú. A közösségimédia-platformok lehetőséget nyújtanak a tudományos eredmények széles körű terjesztésére, illetve hidat képeznek a tudomány képviselői és a civil társadalom között. A régészeti és múzeumi közösségépítés hagyományosan fizikai terekhez kötődött, de a digitális tér új lehetőségeket kínál. Az online közösségek nemcsak információt közvetítenek, hanem teret biztosítanak a párbeszédre és a közös gondolkodásra is. Ez a szakemberek és a civil érdeklődők közötti kapcsolatok elmélyítéséhez vezet, növelve az érdeklődést és a tudományos hitelességet. A közösségi média segítségével a múzeumi közösségépítés új dimenzióba léphet. Az online tartalmak révén az intézmények elérhetik azokat az embereket is, akiket más módon nem volna lehetőség. Az előadás célja bemutatni, hogy az online kommunikáció hogyan támogathatja a közösségi régészet eszméjét, hogyan szolgálhat kapocsként a tudományos világ és a civil társadalom között, miközben rámutat arra is, hogy miért fontos a bizalom kiépítése és az érdeklődés fenntartása a régészet mint tudomány iránt. A közösségi média eszközeivel nemcsak a tudományos ismeretek terjesztése válik hatékonyabbá, hanem a közösségek között is szorosabb kapcsolatot eredményez, hozzájárulva ezáltal egy nyitottabb és tájékozottabb társadalom kialakulásához.

GULYÁS ANDRÁS ZOLTÁN – HEGYESI VIKTOR*(Jász Múzeum)***Terepi applikáció és szerverhátter a Jász Múzeumban**

A projekt célja a Jász Múzeum önkéntesei által talált régészeti leletek egységes és biztonságos rögzítése, különös figyelmet fordítva a térinformatikai rendszerekbe történő integrálásukra. Korábban nem létezett testre szabható és kompatibilis kereskedelmi megoldás, és az adatrögzítés biztonsága is problémát jelentett. A kereskedelmi forgalomban kapható mobiltelefonos applikációk esetében sokszor nem volt nyomon követhető a leletek pontos megtalálási helye, ideje és az adatok biztonságos tárolása. Módszertanunk egy biztonságos VPN-kapcsolattal ellátott GIS-kompatibilis applikációt alkalmazott, amely lehetővé teszi az adatok mobil eszközökkel történő gyűjtését és valós idejű integrálását a múzeum meglévő térinformatikai rendszerébe (PostGIS, PostgreSQL, WMS). Az applikáció tetszőlegesen előre definiálható adatgyűjtési paraméterekkel rendelkezik, így egyszerűsíti a használatot, és minimalizálja az emberi hibák lehetőségét. Az adatrögzítés pontos, biztonságos és egységes, lehetővé téve az azonnali adatelemzést. A rendszer támogatja a terepbejárásokat, a bejárt területek nyomkövetését (tracking) vagy akár szondák, feltárási területek kijelölését is. Tetszőleges térképszelvényeket, georeferált ortofotókat, LiDAR- és magnetométeres adatok is megjeleníthetők a kliens eszközökön, melyekhez számos külső RTK-egység is illeszthető. A frissítések és szinkronizálások távvezérléssel történnek. A módszer jelentősége az adatminőség javítása és egységesítése, valamint a terepi dokumentáció hiányosságainak kiküszöbölése többek között a QR-kódos digitális leletkísérő generálásával. A rögzített és felvett adatok meglévő GIS rendszerekben könnyen adoptálhatók, rendszerezhetők számtalan kritérium alapján. Jövőbeli fejlesztési irányok a szerveroldal további automatizálása és az AI bevonása az adatelemzésekbe.

SZABÓ VIVIEN

(MNMKK Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Régészeti Intézet)

A leletfeldolgozás módszertana

A fejlődő térinformatikai eszközök új távlatokat nyitnak a közösségi régészeti önkéntesek bevonásával történő fémkeresős kutatások számára, akárcsak a régészet számára. Az előadásban bemutatom, hogy az önkéntesek által gyűjtött adatokat hogyan célszerű feldolgozni a QGIS program segítségével. Az egyes lépések fontossága nem magában a programban, hanem már a terepen elkezdődik, ugyanis a teljes kutatási folyamatot az adatgyűjtéstől a feldolgozáson át egészen a kirajzolódó eredmények megjelenítéséig kell értelmeznünk. Az előadás ki fog térni a pontos térinformatikai dokumentációt nehezítő tényezőkre is, melyek lehetséges orvoslásáról is érdemes szót ejteni. Az adatok feldolgozásán felül az eredmények megjelenítése, láttatása is cél. A módszertan felállítása nem az én érdemem, hanem Bakos Gábor, a kelet-magyarországi régió közösségi régészeti koordinátora fejlesztése nyomán jöhetett létre. Az előadás célja, hogy a saját tapasztalatainkat megosszam, ami gondolatébresztő, útmutató lehet a későbbi kutatások számára. A kész protokoll előnye abban rejlik a jövőre nézve, hogy a gördülékeny, működőképes, hatékony rendszer kevésbé időigényes folyamatná fog válni.

REMÉNYI LÁSZLÓ – BAKOS GÁBOR*(MNMKK Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Régészeti Intézet)***A közösségi régészet szerepe országos és regionális topográfiai kutatásokban**

A Nemzeti Régészeti Topográfiai Program célja a régészeti lelőhelyállomány teljes körű felderítése. Becsléseink szerint a 90–100 000 valószínűsíthető magyarországi lelőhelynek jelenleg maximum mintegy 30 százaléka ismert, ami mind örökségvédelmi, mind tudományos szempontból aggályos. A programban, alapvető célként tűztük ki az ismert régészeti lelőhelyekkel kapcsolatos teljes körű adatgyűjtést, a szisztematikus terepbejárást, légi régészeti, távérzékelési és geofizikai felmérést, valamint közösségi régészeti programokon keresztül a területek fémkeresőműszeres kutatását. A pontos koordináták rögzítésével gyűjtött fémleletek forrásértéke felbecsülhetetlen, így az eredmények integrálása páratlan lehetőséget jelent a topográfiai kutatások számára. Ennek keretén belül cél adható az országos és regionális kutatási programokon keresztül az egyre növekvő létszámú önkéntesi csoportosulásoknak, szakmai felügyelet mellett. Így nem individuális kutatások összefűzését kell megoldani a koordináción keresztül, hanem egy tematikusan, több szakmai és civil résztvevővel működő, térben és időben jól szervezett bejárásorozatot felépíteni, amely egy feltett kérdésre igyekszik a legjobb válaszokat adni. Utóbbi nem a lelőhely, hanem a lelőhelyek hálózatán keresztül modellez kapcsolati viszonyokat is. Ezekhez az eredményekhez a lelőhely prioritásának függvényében azonnal kapcsolhatók más roncsolásmentes vizsgálatok is, amelyek tovább színesítik az elért eredmények összefüggéseit.

BEREKOVÁ VERONIKA – SIMONYI MÁRK

(Szent István Király Múzeum – MNMKG Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Régészeti Intézet)

Nemzeti Régészeti Topográfiai kutatások Fejér vármegyében

Az előadás célja, hogy a 2023–2024-ben Fejér vármegyében a nemzeti régészeti topográfiai kutatások keretében végzett terepbejárások, valamint a lelet- és lelőhely-felderítések eredményeit bemutassuk. A topográfiai kutatások során a Duna menti területekre koncentráltunk, például Adony, Ivánca, Besnyő és Beloiannisz külterületén végeztünk lelőhely- és leletfelderítéseket. A terepbejárást és a kerámia-anyaggyűjtést a Nemzeti Régészeti Intézet munkatársai végezték el. Az általuk szolgáltatott adatokból és azonosított új lelőhelyekből kiindulva választottuk ki azokat a területeket, melyeken fémkeresős kutatást is végeztünk a székesfehérvári Szent István Király Múzeum Közösségi Régészeti Programjának önkénteseivel. A terepi kutatások után a kerámia- és fémanyagot összevetve több új lelőhelyet is beazonosítottunk, melyek a bronzkortól kezdve az újkorig lakottak voltak. Az új lelőhelyeken előkerült fémleletek között a legszebb darabok például bronzkori török, római kori fibulák és érmék, továbbá honfoglalás kori veretek. A terepbejárások és a kerámiaanyag alapján még több új lelőhely is feltételezhető a régióban, ezért a jövőben további kutatásokat is tervezünk önkénteseinkkel a környéken, hogy a kerámiaanyag mellett fémanyagot is tudjunk szolgáltatni a lelőhelyek pontosabb beazonosításához.

**GUBA SZILVIA – TANKÓ KÁROLY – NICKLAS LARSSON –
SZ. ANDERKO ANNA**

*(MNMKK Forgách-Lipthay Kastélymúzeum – HUN-REN-ELTE Interdiszciplináris
Régészettudományi Kutatócsoport)*

„Dolánytól az Aranygombig” – Egymásra épülő régészeti topográfia projektek és közösségi régészeti események eredményei és tapasztalatai a Szécsényi járás területén, Nógrád vármegyében

Az MNMKK Forgách-Lipthay Kastélymúzeuma 2015 óta végez lelőhely-felderítő topográfiai kutatásokat a Szécsényi járásban. Az egymásra épülő, kis költségvetésű projektek sora, vagyis az ISzAP 2016–2017, 2018–2019, majd a Nemzeti Kulturális Alap pályázati támogatásainak köszönhetően a 2019–2020 között megvalósult Nyáryak nyomában – Piliny környéki emblemikus lelőhelyek újrahitelesítése, 2021–2022 között a Szécsény környéki földvárak fémkereső műszeres kutatása, majd 2021-től a Hollókő mikroregionális kutatás összességében egy folyamatos tudományos programként áll össze. Az eddigi terepi tevékenységek során kidolgozott és szisztematikusan alkalmazott módszerek célja a szécsényi medence roncsolásmentes lelet- és lelőhely-felderítése, emblemikus lelőhelyek hitelesítő kutatása, távlati célként pedig Szécsény járás régészeti topográfiájának elkészítése. A terepi munkákban nagy hangsúlyt helyezünk a civil önkéntesek bevonására, miközben az adatgyűjtés mellett prioritás a tudományos feldolgozás folyamatossága és az eredmények publikálása.

PAPP ATTILA – KASZÁS ZSOLT

(MNMKK Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Régészeti Intézet)

Templomok nyomában – Közösségi régészeti módszerek alkalmazása a Balaton környéki templomhálózat kutatásában

Az előadás célja bemutatni a közösségi kutatás tág értelmezésű eszköztárának gyakorlati alkalmazását. Az egyházas helyek kutatása a Balaton környezetében bőséges lehetőséget teremt az ebbe a kategóriába eső összes módszer alkalmazására, gyakorlati példákon keresztül bemutatatható szinte minden eleme. A kutatási terület adta nehézségek és egyben lehetőségek – a nagyon sűrű településhálózat, melynek szinte minden eleme kőtemplomos hely, köszönhetően az építőanyag bőségének – nemcsak lehetővé, de szükségessé is teszik a közösségi régészet minden szegmensének alkalmazását. A civil oldal szerepe messze túlmutat a klasszikus régészeti terepmunkában és a feldolgozásban mára megszo-kottá váló szerepkörökön. Hangsúlyos elemmé vált az oral history felgyűjtése, a csak helyben elérhető, a kutatás számára eddig ismeretlen források felkutatása és a nehéz terepen, sok esetben zárt területeken meglévő alapos helyismeret adta lehetőségek biztosítása a szakmai oldal számára. A folyamat által pedig nemcsak szakmai oldalon lecsapódó eredmény keletkezett, hanem a szó direkt értelmében vett közösség, ami jóval több mint egy szakmai együttműködés. Szorosan együttműködő személyek, szervezetek hálózatára épül, ami eredményes kapcsolatokat épít nemcsak a szakmai és a civil világ között, hanem ugyanúgy a civil világ szereplői között is, megteremtve a szigetszerűen működő személyek, szervezetek közötti hidat, élő szakmai és emberi kapcsolatokat.

K. NÉMETH ANDRÁS

(Wosinsky Mór Múzeum)

Halásztanyák, szőlőhegyek, kálváriák – Műszeres leletfelderítéssel azonosított új középkor- és kora újkor leelőhelytípusok Tolna vármegyében

A Tolna vármegyében folytatott műszeres leletfelderítések során több, korábban (olykor országosan is) ismeretlen, 11–18. századi leelőhelytípust sikerült azonosítani, amelyek jellegét a hagyományos felszíni leletgyűjtés módszerével nem lehetne meghatározni, vagy akár létezésük is homályban maradna. Czövek Attila Duna menti kutatásaiból ismertek az összetekert ólom hálónehezékek által jelzett Árpád-kori halásztelepek. Szintén e korra keltezhető egy talán piactérnek meghatározható leelőhely, ahol egyéb felszíni leletek nélkül viszonylag nagyszámú Árpád-kori érmét gyűjtöttünk. A gyulaji erdő területén újabban több késő középkori pincesor – egykori szőlőhegyek táji lenyomatait – azonosítottunk elpusztult falvak közelében. A török korból számos, korábbi előzmény nélküli, a tizenöt éves háború után létesült település nyomát találtuk meg, amelyeket a fémleletek párhuzamai alapján a hódoltság kori balkáni eredetű népességhez (rácokhoz) köthetünk. Néhány helyen hasonló módszerrel a rácok temetőit is azonosítottuk. Szintén többnyire az ő hagyatékuk a tucatnyi, pénzhamisításra utaló leelőhely. A hódoltság végét jelzik az 1686-os visszafoglaló keresztény sereg Czövek Attila által a Duna mentén azonosított táborhelyei. A leelőhelyek sora időrendben egy mára megszűnt 18–19. századi kálváriával zárul. Az előadás remélhetőleg hozzájárul hasonló leelőhelyek elkülönítéséhez az ország egyéb területein is.

FEKETE FRUzsINA – BALASSA DÁNIEL

(MNMKK Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Régészeti Intézet – Szigliget Község Önkormányzata)

Falukutatás Szigligeten régészeti módszerekkel

Szigliget a Balaton partjának egyik ékköve. Országos hírnevét elsősorban a 13. században épült vára adja, mely turisták százezreit vonzza a faluba. A település vezetése az utóbbi évtizedben azon dolgozott, hogy ezt a spektrumot kitágítva új történelmi látnivalókkal gazdagítsa az ideérkezők számára nyújtott szolgáltatások körét. A 2019-ben Győrffy-Villám Zsombor által vezetett szigligeti vári ásatást követően kezdett szorosabb kapcsolat kialakulni a helyi vezetés, helyi amatőr kutatók és a régészek között. Ennek kapcsán a település jelenlegi vezetője, Balassa Dániel is aktívan állt bele a szervezőmunkába, hiszen saját maga is amatőr kutató, fémkeresős önkéntes. A településen 2023-ban indult el a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Régészeti Intézet égisze alatt végzett falukutatás, amely egy hosszabb folyamat. Vezetője, Fekete Fruzsina régész a legkorábbi korszakoktól egészen a második világháborúig bezárólag vizsgálja a település történelmét. A kutatás helyi bázisát az itt élők és a nyaralótulajdonosok adják, akik önkéntesként és információforrásként is beszállnak. Ezzel párhuzamosan egy pályázati forrásból megvalósuló projekt keretében nyolc állomásos történelmi tanösvény és egy új kiállítótér is létesül Szigligeten 2026-ban. A folyamat eredményeképp a folyamatosan bővülő ismeretek bemutatására is lehetőség nyílik, emellett Szigliget múltjának kellő tisztelettel való reprezentálása komoly példa lehet más települések számára.

GYŐRI TIBOR*(Közösségi Régészeti Egyesület)***Szentmihály – Egy eltűnt település kutatása a Csepel-szigeten**

Szentmihály egy középkori település volt a Csepel-szigeten, a mai Tököl és Sziget-újfalú között. Több 14. századi oklevélben és a pápai tizedjegyzékben is szerepel. A török korban a *kovini náhije* része, az utolsó adat róla az 1590-es összeírásból való, ekkor még több mint húsz család lakja. Templomos hely, a 18. századi térképeken gyakran szerepel még álló temploma, de a település ekkorra már nagy valószínűséggel nem létezett. A falu feltételezett helyét 2018-ban múzeumi önkéntesek találták meg dr. Tóth János Attila és a ráckevei Árpád Múzeum éber felügyelete mellett. A kutatásokat 2022-től kezdődően kibővített csapattal folytattuk, melyek során a korábban megtaláltnál nagyobb területen fedeztük fel a település további nyomait. Templomának helyére több utalás is van a szakirodalomban, de eddig még nem sikerült megtalálni, mivel pontos elhelyezkedése egyelőre nem ismert. A további kutatásokat nehezíti egyrészt, hogy az elpusztult település helyét nagy valószínűséggel éppen kettévágta a 19. században épített árvízvédelmi töltés, így egy része biztosan elveszett. A másik nehézség, hogy a lelőhely egy része – melyen feltételezhetően az egykori templom is elhelyezkedik – a Fővárosi Vízművek védterületéhez tartozik, így oda sokkal körülményesebben lehet kutatási szempontból bejutni. A közeljövő terveihez tartozik ennek a problémának a megoldása, valamint elsősorban az egykori település templomának megtalálása.

PÁNYA ISTVÁN – RÁCZ BERNÁT

(Kecskeméti Katona József Múzeum – Central European University)

Bács-Kiskun megye középkori egyházi korpusza

Várhatóan 2025 első felében jelenik meg Bács-Kiskun vármegye középkori egyházi korpusza. E kötet magában foglalja a vármegye területén létezett egyházakhoz köthető különféle módokon (leletmentés, beszolgáltatás, fémkeresős kutatás, feltárás stb.) előkerült tárgyakat. A gyűjtőmunka nagymértékben épült az elmúlt 12 évben zajló közösségi régészeti kutatásokra. Múzeumbarátok segítségével lehetőség nyílt több száz lelőhely módszeres felderítésére, átfésülésére. A tárgyaanyag gyűjtése mellett intenzív térinformatikai és földtudományos kutatások (légi régészet, földradar, magnetométer), valamint kiterjedt adattári gyűjtés történt. Ennek eredményeként komplex képet lehetett kialakítani a tájegység egyházas helyeiről, az épületek felépítéséről, felszereléséről, pusztulásáról stb. Az előkerült tárgytöredékek (keresztek, korpuszok, mellkeresztek, harangok, csengők, könyvalkatrészek, serlegek, aquamanilék stb.) alapján sok szempontból át kellett gondolni a Duna-Tisza köze középkori egyházainak felszereléséről alkotott ismereteinket. A korábban sok esetben szerényebb helyzetűnek, kevésbé felszereltnek gondolt alföldi egyházas helyekről a korábbival ellentétes kép alakult ki. Számos tárgytípus meglelte arra utal, hogy különösen az Árpád-korban, a tatárjárást megelőző időszakban igen módos egyházi felszerelésekkel rendelkeztek a kisebb falusi templomok is. A gyűjtés kiterjedt a polgári használatú, azonban vallási vonatkozású tárgyakra (zarándokjelvény és -ampulla, könyv, enkolpion stb.). A templomokhoz hasonlóan a lakosság körében elterjedt tárgyakról is jóval pontosabb képet lehetett alkotni.

SOÓS BENCE – TARBAY JÁNOS GÁBOR – PÉTERVÁRY TAMÁS

(MNMKK Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Régészeti Intézet)

Kutatások a magányos hegyen 2024-ben

A Somló-hegyet a magyar és a nemzetközi kutatás is a Dunántúl egyik legfontosabb késő bronzkori és kora vaskori lelőhelyeként tartja számon. A tanúhegy őskorára vonatkozó kutatásban azonban a *Magyarország Régészeti Topográfiája* 3. kötetének elkészülte jelentette az utolsó fejezetet. Az akkor nyitva maradt számos kérdés és a módszertani lehetőségek bővülése motiválta, hogy az MNM NRI Ember és Környezet című környezet- és tájrégészeti kutatási programjának részeként 2023 januárjában meginduljon a Somló-hegyre és a hozzá kapcsolódó kultúrtáj vizsgálatára koncentráló kutatásunk. Előadásunkban a kutatások 2024-es eredményeit mutatjuk be. A régészeti önkéntesekkel zajló munka nyomán egyre pontosabban lehet körvonalazni a somlói késő bronzkori és kora vaskori magaslati települések térbeli és kronológiai kiterjedését, egyre részletesebb képet lehet felfesteni arról, hogy a korabeli közösségek milyen rituális tájjá alakították a hegyet és annak környezetét. Mindezen adatok tükrében a Somló a késő bronzkori és kora vaskori közösségek hálózatának meghatározó csomópontjává emelkedik.

F. KOVÁCS PÉTER*(Damjanich János Múzeum)***A vaskor kutatásának legújabb eredményei
a Közép-Tisza-vidéken**

A vizsgált terület, Jász-Nagykun-Szolnok vármegye hozzávetőlegesen lefedi a Közép-Tisza-vidéket. Az elmúlt nagyjából tíz évben zajló civil fémkeresős programunk során a Damjanich János Múzeumba került, korábban nem ismert tárgycsoportoknak köszönhetően a vaskor egészére vonatkozó számos új információval rendelkezünk. A fémkeresőzés megindulása előtt jellemzően a megelőző feltárásokkal érintett települések voltak ismertek, valamint az évtizedekkel korábban végzett temetőfeltárások. Így a helyi kutatás némiképpen megrekedt állapotban volt, mivel újabb leletcsoportok kis eséllyel gyarapították a gyűjteményt. A 2015-ben megkezdett tematikus fémkeresőzési programnak köszönhetően azonban olyan új tárgyak bukkantak fel, amelyek teljesen ismeretlenek voltak, és szükségessé tették a korábbi ismeretek újrastrukturálását. A legjelentősebb gyarapodás a késő vaskori leletek körében történt. Országos szinten az ún. emailos fibulákból összesen 4 példány volt ismert. Jelenleg Szolnok vármegyéből 19 darab van. Kelta érmék egyáltalán nem voltak a múzeumi gyűjteményben, de ma már 16 példány gyarapítja. A felsorolás folytatható olyan tárgytípusokkal, mint a bütykösgyűrűk, fibulák, karperecek stb. A kutatásba bevonható tárgyak segítségével ma már jóval részletesebb képet tudunk alkotni a Közép-Tisza-vidék késő vaskori kapcsolatrendszeréről, mint néhány évvel ezelőtt. Az előadásban bemutatásra kerülő tárgycsoportokkal azt kívánom illusztrálni, hogy a civilek által végzett fémkeresős tevékenység mekkora mértékben tud hozzájárulni a régészeti ismereteink bővítéséhez.

JÁSZBERÉNYI MÓNICA – NAGY BALÁZS*(Ferenczy Múzeumi Centrum)***Előzetes eredmények egy több korszakos Pest vármegyei lelőhelyről**

A szentendrei Ferenczy Múzeumi Centrum és a közösségi régészet kapcsolata már több mint egy évtizedre tekint vissza. Ennek egyik legkézenfekvőbb eredménye a múzeumba bekerülő leletek és az új, eddig még ismeretlen lelőhelyek felfedezése. 2021-ben két önkéntesünk, Czerman Attila és Antoni Dániel – akik a múzeum életének évek óta aktív résztvevői, és fáradhatatlanul kutatják Pest vármegye keleti részének még ismeretlen, új lelőhelyeit – egy több korszakos lelőhelyet azonosítottak, ahol már a bronzkortól egészen a középkorig jelentős és unikális tárgyakat fedeztek fel. Legkiemelkedőbb az egykor itt található római kori szarmata település, valamint a további népvándorlás kori tárgyi emlékek, főleg a viseleti tárgyak és a numizmatikai anyag. 2022-től kezdve a múzeum munkatársai a Közösségi Régészeti Egyesület önkénteseinek segítségével több terepbejárást és műszeres lelőhely-felderítést is szerveztek már a területre, melynek teljes körű lehatárolása még nem teljes. Az eddig itt talált majdnem 1000 régészeti korú, többségében fémtárgy restaurálása és feldolgozása folyamatban van, jelentőségük alkalmassá teszi a lelőhelyet arra, hogy már az előzetes eredmények is ismertetésre kerüljenek.

KOVÁCS ZOLTÁN*(Közösségi Régészeti Egyesület)***Nagykovácsi – A történet a név mögött**

Ezer év rejtőzködés után újból felszínre bukkantak a Pest-megyei település nevével adó mesterséghez köthető jelenségek. A Ferenczy Múzeumi Centrum régészeinek és a Közösségi Régészeti Egyesület önkénteseinek közreműködésével 2022-ben kezdődtek a településnevet igazolni kívánó kutatások Nagykovácsi és környéke területén. A feltételezés szerint a jelenleg három falu metszéspontjában fekvő hegyvidéki terület nyújtja a magyarázatot az Árpád-kori településnévre. A cél részben a szolgálónépi elnevezés mögött sejtethető terepi nyomok területi elhelyezkedésének felkutatása, másrészt ezek összefüggéseinek bemutatása volt. A körülbelül 200 hektáros terület kutatása során a tájhasználat domborzati nyomait vizsgáló terepbejárások, valamint műszeres és egyéb eszközös kutatások zajlottak. Ezek eredménye lett a több mint száz kohászathoz és külszíni bányászathoz köthető objektum és a több tucat 10–15. századi fémlelet. Utóbbiak közé tartozik néhány észak- és kelet-európai párhuzamokkal rendelkező ékszer és lószerszámelem is. A kutatás arra is rámutatott, hogy valószínűleg két jól elhatárolható időszak fémművessége jelenik meg a tájban, és ezek térben és nyersanyaghasználatban is elkülönülnek egymástól. Az eddig régészeti szempontból ismeretlen terület újabb pont a középkori Magyarország vasipari hálózatának térképén. A területnek a környező települések iparrégészeti múltjával való esetleges kapcsolatának kutatása jelenleg is folyik.

BORUZZ KATALIN

(MNMKK Magyar Nemzeti Múzeum Mátyás Király Múzeuma)

Régészeti kutatások a visegrádi Sibrik-dombon 2024-ben

Az MNMKK Magyar Nemzeti Múzeum Mátyás Király Múzeuma 2013-ban kezdte újra a mai Visegrád városától északkeletre fekvő lelőhely tudományos célú vizsgálatát. Az elmúlt 11 év alatt számos lelet és jelenség került napvilágra, ami bizonyítja a szisztematikus kutatás létjogosultságát. A tábor délnyugati területére koncentrált feltárások során egy a 4. században az erődfalhoz épített háromhelyiséges, padló alatti csatornával rendelkező barakkot, illetve egy kb. 35 m hosszú, fűtőcsatornás házat tártunk fel. Ez utóbbinak nyugati fala a római kori használat után – eddig tisztázatlan okból – mintegy 15 m hosszan kidőlt. A dőlés ereje helyenként az alapozás alsó kősorát is kifordította eredeti helyéről, és a falat is kettészakította. Az épület keleti részébe ásott gödrök, illetve egy kőkemencés, kora Árpád-kori ház arra utal, hogy az „E” épület déli részét eredeti állapotában a 10–11. században már nem használták. A terepi munkákat idén is teljes egészében önkénteseink, egyetemi hallgatók és középiskolások végezték a Mátyás Király Múzeum munkatársainak vezetésével és a Nemzeti Régészeti Intézet régészeinek és technikusainak támogatásával. Ugyancsak az NRI keretein belül valósulhatott meg a begyűjtött minták archeobotanikai, archeozoológiai, malakológiai elemzése és több természettudományos vizsgálat is, amelyek révén egyre árnyaltabb képet alkothatunk az itt élők mindennapjairól.

GYÖRFFY-VILLÁM ZSOMBOR – PÉTERVÁRY TAMÁS

(Janus Pannonius Múzeum – MNMKK Magyar Nemzeti Múzeum)

Késő római sírépítmény feltárása Nagyvázsony határában

Nagyvázsony határában 2018 februárja óta folytatunk intenzív régészeti kutatást önkéntesek segítségével, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Térinformatikai Laboratóriumának eszközparkját felhasználva, elsősorban roncsolásmentes módszerek alkalmazásával. A Kis-és Nagyremézi-dűlőben fekvő császárkori település összesen tizenkét kőépületét ismertük meg az évek folyamán. A település keleti oldalán két sírépítmény nyomaira bukkantunk, amelyek közül az I. számú épületet a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Régészeti Intézet, Janus Pannonius Múzeum és a Laczkó Dezső Múzeum szakemberei együttműködésében tárták fel 2023-ban. A nagy méretű, közel száz négyzetméteres alapterületű késő római mauzóleum északi felében előkerült az épület sírkamrája. A sírkamra magába foglalt egy megrongált, vörös homokkőből készült szarkofágot és további négy kifosztott, épített téglasírt, valamint falfestménynyomokat. A Balaton-felvidéken unikálisnak számító építmény feltárása során nem csak a késő római használat emlékei, hanem az épület népvándorlás kori továbbélésének nyomai is napvilágra kerültek. A 4. századi sírokat kifosztották, megrongálták a későbbi időkben, majd az avar korban ismét temetőként szolgálta a terület az itt élő népességet.

KISS ALEXANDRA

(Szent István Király Múzeum)

Eke elől mentve – A bodajki villagazdaság temetőjének kutatása önkéntesekkel

A bodajki villagazdaság kutatása példaértékű közösségi régészeti eseményként valósul meg a kezdetek óta. Míg 2019 és 2021 között műszeres lelet- és lelőhely-felderítések és terepbejárások révén sikerült lehatárolni a villagazdaság központi részét, továbbá azonosítani az épületek és a gazdasághoz tartozó temető helyét, addig 2022-től kezdve a gazdaság központi épületének és a tőle néhány száz méterre fekvő temetkezési hely feltárása zajlik önkénteseinkkel. Habár a kutatás szükségszerűségét elsősorban a sírok mezőgazdasági művelés által történő pusztulása indokolja, a megfogalmazott célok között szerepel a temető kiterjedésének lehatárolása, a használatának idejére vonatkozó pontosabb információk szerzése, továbbá a reprezentatív kép alkotása a birtokon élő közösségről. Előadásomban az ez idáig feltárt késő római temetőrészlet kutatásának nehézségeit és eredményeit ismertetem.

ANTONI DÁNIEL

(ELTE BTK Régészettudományi Intézet, Közösségi Régészeti Egyesület)

Pénzhamisítás nyomai a szarmata Barbarikumból egy újonnan felfedezett lelőhely példáján

Az elmúlt években a szentendrei Ferenczy Múzeumi Centrummal szerződésben álló múzeubarát fémkeresősök Pest vármegyében már több eddig ismeretlen lelőhelyet sikeresen azonosítottak. Az előadás témáját adó lelőhely kutatása az idei év elején indult el, amikor is néhány műszeres bejárás alatt több mint 100 régészeti korú fémtárgy látott napvilágot. Ezek a leletek lefedik a római kori szarmata anyagi kultúra szinte egészét. A fémkeresős bejárások során többek között különböző viseleti tárgyak, fibulák, amulettek, éremimitációk és érmék kerültek elő. A talált tárgyak közül minden bizonnyal a legizgalmasabbak azok a leletek, amelyek egy a lelőhelyen működő éremhamisító műhelyre engednek következtetni. A szarmata Barbarikum területén egyáltalán nem ritkák a hivatalos római állami veretek mintájára készült, ám rossz minőségű éremhamisítványok. Helyi készítésükre utaló nyomok azonban eddig még nem kerültek elő. Épp ezért a most felfedezett leletek rendkívül ritkának mondhatóak, numizmatikai és régészeti szempontból egyaránt nagyon fontosak. Vizsgálatukkal bővíthetjük többek között a barbarikumi éremforgalomról, pénzhasználatról és éremhamisításról szerzett eddigi ismereteinket.

STEUER ISTVÁN

(Jász Múzeum)

Éremkészítés barbár tájakon

A Jászságban 2016-tól indult újra a Jász Múzeum szarmatákat is érintő régészeti kutatása. A több helyen végzett nagyobb felületű temető- és telepfeltárások mellett a légi eszközökkel folytatott felderítések és a műszeres terepbejárások számos új eredménnyel gazdagították tudásunkat ókori elődeinket illetően. A korszakból a múzeumba bekerült leletanyag jelentős hányadát az érmék teszik ki. Azonban a római pénzek között több olyan darabra is bukkanunk, melyeket nem a birodalom officináiban készítettek, hanem valószínűleg a helyben lakók kezétől származnak. A barbárföldi érméket két nagyobb csoportra lehet osztani: 1. Pénzt imitáló veretek, melyek nagy bizonyossággal nem fizetőeszköznek készültek, hanem dísz tárgyként, amulettként funkcionálhattak. Erről nem csak a minden példányon megtalálható függesztő fül vagy furat tanúskodik, de a pár éve publikált békésszentandrás sír is, ahol egy lehetséges viseleti helyzetben, fejdísz elemeiként őrződtek meg a veretek. 2. A hivatalos római állami pénzek hamisítványai, melyek tudatosan a forgalomban lévő érméket utánozták több-kevesebb sikerrel. Bár ezek a darabok a Birodalom területén is készülhettek, többségük a barbár tájakon került elő, és némely fajtájukat valószínűleg ténylegesen az itt élő szarmaták öntötték formába. Végül a Jászságban talált érmék egy harmadik csoportját, a függővel ellátott római pénzeket mutatom be azt vizsgálva, látható-e tendencia az érmék átalakításánál, vagy csak véletlenül választották ki a megmunkálendő darabokat.

JÁMBOR KEVE – VISKI GÁBOR

(MNMKK Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Régészeti Intézet – Közösségi Régészeti Egyesület)

Dömös-Árpádvár közösségi régészeti kutatása

Dömös-Árpádvár lelőhelyen található késő bronzkori földvár és középkori vár közösségi régészeti kutatására 2022–2024 között került sor. A két lelőhely Dömös-től délre, Árpád-hegyen található, mely a Rám-szakadék és a Lukács-árok között emelkedik. Az MNM Balassa Bálint Múzeum és a PPKE BTK Régészettudományi Intézet együttműködésével megvalósuló kutatás elsősorban a középkori vár felmérésére és környezetének vizsgálatára irányult, ennek köszönhetően lehetőség adódott régészhallgatók és önkéntesek bevonására is. A két lelőhelyen és közvetlen környezetükben végzett szisztematikus terepbejárások alkalmával jelentős fémleletanyagot gyűjtöttünk. A középkori vár területén végzett geodéziai és geofizikai felméréssel, valamint a hitelesítő feltárással pedig nagyban bővítettük ismereteinket a középkori várról. A középkori várhoz erősen kötődő késő bronzkori földvár területén is több alkalommal szerveztünk közösségi régészeti terepbejárásokat. A terepi kutatásokban a Balassa Múzeum önkéntesei és múzeumbárát fémkeresősei újonnan szervezett közösségi régészeti program keretein belül vehettek részt. A Balassa Múzeum gyűjtőterületén elindult közösségi kutatás nagyban hozzájárul a lokális érdeklődésű civilek múzeumi munkába való bevonásához. A közösségi régészeti program sikerességéről és a kutatási eredményekről az előadásban számolunk be bővebben.

RINGER ISTVÁN

(Kazinczy Ferenc Múzeum)

Gondolatok a közösségi fémkeresőzés hasznáról a sátoraljaújhelyi vár példáján

A régészeti korszakok határai sokszor nem választhatók el egymástól élesen, s részben ugyanez mondható el szakmánk kutatástörténeti korszakhatáraitól is – néhány markáns kivétellel. Talán nem túlzás azt állítani, hogy a fémdetektor módszeres és megfelelő szakmai protokollok mentén végzett alkalmazása hosszú távon hasonló változást eredményez a fémleletekkel is jellemezhető korszakok tudományos vizsgálatában, mint amit az őskor kutatásában a radiokarbon forradalomként ismertté vált fizikai kormeghatározó módszer 20. század közepi megjelenése, majd széles körű alkalmazása hozott. Ha létezik napjaink régészet-tudományában népszerű, exponált irányzat, a közösségi fémkeresőzés egészen biztosan annak számít. Bár ezt a területet még mindig jellemzi egyfajta – részben organikus, részben strukturálisan irányított – öndefiníciós és legitimációs folyamat, a jelenség összetett hasznosságát általánosságban aligha vonhatja kétségbe bárki is. Ennek tudható be az, hogy egyre több múzeum ismeri fel a civil fémkeresősökkel való szabályozott együttműködésben rejlő páratlan lehetőségeket, mely folyamat tökéletesen összhangban áll a múzeumok globálisan is mind jellemzőbbé váló közösségi alapú működésével és társadalmi törekvéseivel. A Petőfi Irodalmi Múzeum sátoraljaújhelyi tagintézményeként működő Kazinczy Ferenc Múzeum évek óta aktív segítséget kap a kezdetben a miskolci Herman Ottó Múzeum, majd utóbb a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Régészeti Intézete által koordinált önkéntes fémkeresősöktől, akik rendszeresen pásztázzák a sátoraljaújhelyi vár ásatási meddőjét és az aktuális kutatási területeket, bontási szinteket. Bár egy még folyamatban lévő, több évtizedes kutatási projektnél pontos statisztikákkal nem rendelkezünk, bátran megkockáztatjuk azt a kijelentést, hogy az eddig napvilágra került fémleletek döntő többsége nem került volna szemünk elé a fémdetektorok rendszeres alkalmazása nélkül. Ijesztő eljátszani azzal a gondolattal, hogy a várbéli pénzforgalom emlékeinek jelenleg már zajló feldolgozása milyen torz képet eredményezett volna a detektorral megtalált

pénzérmék ismerete híján. Ugyanez természetesen elmondható olyan speciális leletcsoportokról is, mint például az ólomplombák vagy a viselethez köthető apróbb fémtárgyak köre. Mindent egybevetve a vár anyagi kultúrájának az egykor volt valósághoz a lehető legközelebb jutó megismerésében – s ezáltal közvetve a legfontosabb szakmai kérdések megválaszolásában – a vár kutatásán közreműködő önkéntesek legalább akkora szereppel bírnak, mint jelen sorok írója ásatásvezetőként. Fontos azonban utalnunk arra, hogy a fémdetektor nem csodaszer, hanem egy eszköz, a közösségi fémkeresőzés pedig nem maga a megoldás, pusztán egy lehetőség. Hogy ezzel az eszközzel és lehetőséggel ki és hogyan él, mindig az adott kutatáshoz igazodó egyéni döntéseken múlik. Mostani előadásunkban a saját példánkon át ennek az irányzatnak a tapasztalatairól számolhatunk be. Bemutatjuk a munkaszervezés gyakorlatát, beszélünk a fémdetektorral megtalált leletanyag jellegéről, valamint hangsúlyosan a feldolgozás és bemutatás kérdésköréről. Arról, hogy a sátoraljaújhelyi vár fémtárgyai miként válnak valódi közkinccsé – beteljesítve ezzel a közösségi fémkeresőzés szerintünk legfontosabb célját és küldetését.

FEKETE LÁSZLÓ – KÓKA ISTVÁN

(Tragor Ignác Múzeum)

Csővár ostromának közösségi régészeti kutatása

A csővári vár megközelíthetősége és kutathatósága miatt ideális lehetőséget nyújtott a közösségi régészet keretein belül a konfliktus régészeti ismereteink bővítésére. A korábbi években a perőcsényi Salgóváron kidolgozott és tanulmányban már bemutatott módszert alkalmaztuk itt is, az ott tapasztaltakat átdolgoztuk, kibővítettük. A kutatás során fémkeresős műszerekkel vizsgáltuk a vár mikrokozmoszát és derítettük fel a hadi eseményekre utaló nyomokat. A hiányos források következtében a vár történetében számos ismeretlen periódus van, az írott kútfőkben való megjelenése is viszonylag kései. Néhány kisebb ásatást leszámítva nem történt régészeti kutatás a várban, ezért belső kronológiáját és egyáltalán építésének idejét sem tudjuk pontosan meghatározni. A váci múzeum vezetésével és az önkéntesek segítségével a most végzett kutatás szolgáltat új információkat a vár történetéről. Ezek közül kiemelendő – a vár méretéből adódóan – rövid és ezért forrásokban alig részletezett ostromának, esetleg ostromainak pontosabb megismerése. Illetve kísérletet teszünk a fémkeresős kutatás során nyert információkat beilleszteni a vár építészettörténetébe. A terepi napok során vizsgáltuk a bejárt és lefedett területek arányát, ezáltal újabb adalékokat adhatunk a lelőhelybejárások teljességéhez.

KOVÁTS ISTVÁN

(MNMKK Magyar Nemzeti Múzeum Mátyás Király Múzeuma)

Újabb régészeti adatok Visegrád 16–17. századi ostromtörténetéhez

A visegrádi vár a 16–17. században kiemelkedő stratégiai jelentőségű erősség volt, amelynek birtoklása és megtartása alapvető érdeke volt mind a török, mind a keresztény hatalmaknak. Ez magyarázza, hogy az 1526 (a törökök első, a Duna-kanyar térségét ért inváziója) és 1685 (az oszmán haderő végleges kivonása a területről) közti időszakban Visegrád számos ostromot élt át. A sorozatos harci cselekmények során a kettős várrendszert, a királyi palotát és magát a várost is súlyos károk érték. Az írott források alapján általánosságban nyomon követhető a lakosság folyamatos elvándorlása, illetve a település hanyatlása, majd elnéptelenedése. A területen az időszakban folyó harcok kézzel fogható nyomain részben a korabeli ábrázolások, de elsősorban régészeti kutatások során kerülhetnek napvilágra. A 2024-ben Visegrádon folyó nagyszabású, önkéntesek bevonásával zajló régészeti feltárások során újabb bizonyítékai kerültek elő a 16–17. századi fegyveres összecsapásokra részben a király palota mellett álló ferences templom, részben a fellegvár területén. Az előadás elsősorban ezeket a jelenségeket, leletegyütteseket ismerteti a még folyamatban levő ásatások eredményei alapján.

POLGÁR BALÁZS

(HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum)

Hadtörténeti örökség és közösségi régészet

A hadtörténeti örökség fogalomköre 2014-ben kezdett el integrálódni a hazai kulturális örökségvédelem struktúrájába. Ma már számos múzeum, egyetem, kutatóintézet és civil szervezet végez a hadtörténeti örökség elemeire irányuló terepi kutatásokat. A HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum 2022 óta vesz részt új- és modern kori vonatkozású közösségi régészeti programokban. A jelen előadás célja kettős: egyfelől kísérletet teszünk a hadtörténeti örökséggel kapcsolatos aktuális kulturális örökségvédelmi kihívások összegzésére, másfelől újabb adatokat igyekszünk szolgáltatni az 1848–1849-es szabadságharc, valamint a második világháború régészetéhez a nemegyszer több intézményen átívelő közösségi régészeti kutatások példáin keresztül.

PÁTKAI ÁDÁM SÁNDOR – GYÖRFFY-VILLÁM ZSOMBOR – KANDIKÓ CSANÁD

(Laczkó Dezső Múzeum – Janus Pannonius Múzeum – Fekete Sereg Ifjúsági Egyesület)

A közösségi régészet és a Kinizsi-kutatás

A Kinizsi-kutatás több mint egy évszázados múltra tekinthet vissza. A 20. század elején Németh Gábor helyi plébános diákokkal végzett régészeti kutatást a pálos kolostor területén. Ekkor kerültek elő a sírkövek maradványai. Éri István 1959-es feltárása ugyan a műemléki helyreállításhoz kapcsolódott, azonban az eredeti sírhelyeket is sikerült ekkor feltárni. 1960-ban szintén Éri István a Szent István-templom környezetében végzett kisebb feltárást, ahol jelentései alapján egyértelműen nem találták meg Kinizsi Pál vagy Horváth Márk újratemetett maradványait. 2022-ben indult újabb kutatás a maradványok feltárása és több egyéb szakmai kérdés megválaszolásához kapcsolódóan a nagyvázsonyi illetőségű Fekete Sereg Ifjúsági Egyesület megkeresésére. Idén már a 3. ütemét végeztük el ennek a kutatásnak, melynek különlegessége, hogy a feltáráson szinte minden évben nagyjából 15–16 ország 25–30 önkéntese vett részt. A Fekete Sereg és a Laczkó Dezső Múzeum együttműködése példaértékű lehet a régészeti feltárások tekintetében, ugyanis az egyesület adja a régészeti feltáráshoz szükséges infrastruktúrális hátteret, míg a Múzeum a szakmai hátteret. Így valósul meg egy valóban civil oldalról kezdeményezett, közösségi részvételen alapuló komplex kutatási program, amely nemcsak a helyiek érdeklődésének örvend, hanem országos szinten is fontos eredményeket ígér.

RÁKÓCZI GERGELY – VALASEK ENIKŐ

(Dobó István Vármúzeum)

A Nagy-Eged-hegyi remetekápolna közösségi feltárása

Az Eger mellett magasodó Nagy-Eged-hegy tetején egykor egy remetekápolna állt, amely az írott források és régészeti leletek tanúsága szerint a 18. században élte fénykorát. Az épület romjainak régészeti kutatása 2020-ban műszeres leletfelderítéssel vette kezdetét. 2023-ban egy tervátdatás keretein belül a templom középtengelyében húzott hosszú kutatóárokkaal vizsgáltuk meg az épületet, majd 2024-ben teljes felületre kiterjedő ásatással feltártuk a 22 méter hosszú, 11 méter széles templom hosszházát, szentélyét és a hozzá csatlakozó sekrestyét. A Dobó István Vármúzeum által koordinált kutatást kezdettől fogva a civil közösség bevonásával, önkéntesek önzetlen segítségével végezzük. Míg az erdőben megbúvó templomromnak kezdetben még a falai sem látszódtak, a kegyhelynek az összefogás eredményeképp immár 2 méter magasságig álló jelentős maradványai kerültek elő. Az összetett alaprajzi formájú templom olyan jelentős régészeti és műemléki értéket képvisel, hogy annak helyszíni bemutatása, konzerválása feltétlenül szükséges lesz. E cél egyben kijelöli a közösségi összefogás további irányvonalát. A teljes feltárást a Nemzeti Kulturális Alap támogatja. Az előadás célja az eddigi kutatási eredmények bemutatása.

